

Тема 10 . Сучасні виборчі системи

Політичні вибори – це не тільки безпосереднє голосування, але й широкий комплекс заходів і процедур щодо формування управлінських органів у державі. Залежно від того, кого обирають, розрізняють вибори *президентські, парламентські й муніципальні* (вибори в місцеві органи влади).

Залежно від того, хто обирає, вибори бувають *прямі й непрямі*. Перші характеризуються тим, що питання про обрання вирішують громадяни. Прямими виборами обираються нижні або єдині палати парламентів (лише іноді й верхні), президенти в президентських і змішаних республіках. Для непрямих виборів характерно те, що питання про обрання вирішують не громадяни, а обрані ними особи – вибірники, депутати. Непрямими виборами часто обираються верхні палати парламентів, іноді президенти (наприклад, у США), уряд, судді й інші. Непрямі вибори можуть мати кілька ступенів або стадій.

Вибори бувають також *чергові й позачергові*. Чергові вибори проводяться в строки, зазначені в конституції або законі, чи призначаються у зв'язку із закінченням строку повноважень виборного органу. Позачергові вибори призначаються у випадку дострокового розпуску парламенту або відставки президента.

Вибори мають певну періодичність, що визначається строком повноважень виборних органів. Вона дозволяє виборцям регулярно оновлювати склад виборних органів, підтверджуючи довіру виборним особам або відмовляючи їм у ній. Це спонукує виборних осіб і політичні об'єднання зважати на інтереси й настрої виборців, підтримувати з ними постійний зв'язок, переконувати їх у правильності обраного політичного курсу.

Головним регулятором виборів є виборча система.

Виборча система – це сукупність правил, прийомів, процесів, що забезпечують і регулюють легітимне формування органів політичної влади.

Виборча система визначає загальні принципи організації виборів, а також способи переведення голосів виборців у мандати, владні посади. Основне призначення виборчої системи – забезпечити представництво волі народу, а також сформувати життєздатні й ефективні органи влади. У кожній країні виборча система формується на основі законодавства, що деталізує основні положення щодо даної системи, зафіксовані в конституції країни.

Виборчі системи пройшли тривалий еволюційний шлях. За майже тривіковий розвиток представницька демократія виробила дві основні форми участі громадян у формуванні органів державної влади й місцевого самоврядування: *мажоритарну* й *пропорційну* виборчі системи.

Мажоритарна виборча система характеризується тим, що обраним у той або інший виборний орган вважається кандидат (або список кандидатів), що набрав передбачену законом більшість голосів. Залежно від того, яка більшість потрібна для перемоги на виборах, мажоритарні виборчі системи діляться на системи відносної й абсолютної більшості.

Мажоритарна система відносної більшості – це система, при якій обраним вважається той кандидат, хто одержав найбільшу кількість голосів, тобто більше голосів, чим кожний з його суперників. Це найпростіша система. Вона завжди результативна, тому що хто-небудь завжди набирає відносну більшість голосів. Величезна перевага цієї системи – виключення другого туру. При цій системі, як правило, не встановлюється обов'язковий мінімум участі виборців у голосуванні

Мажоритарна система абсолютної більшості вимагає для обрання абсолютної більшості голосів виборців, тобто більше половини (50 % + 1) загальної їхньої кількості. При цій системі, як правило, встановлюється нижній

пори́г участі виборців у голосуванні. Якщо він не досягнутий, то вибори вважаються такими, що не відбулися.

Перевага даної системи в порівнянні із системою відносної більшості полягає в тому, що обраними вважаються кандидати, підтримані дійсною більшістю виборців, що проголосували, навіть якщо ця більшість становила один голос. У випадку, якщо жоден кандидат не одержав понад половину голосів, проводиться другий тур виборів, на якому, як правило, представлені два кандидати, що одержали найбільшу кількість голосів. У другому турі переможець, як правило, визначається за системою відносної більшості.

Пропорційна система припускає розподіл мандатів пропорційно голосам, отриманим партіями або партійними блоками.

Як і мажоритарна, пропорційна система має різновиди. Існує два її види:

- *голосування за закритими партійними списками.* У цьому випадку виборець голосує за партійний список у цілому, не міняючи порядку розташування кандидатів;

- *голосування за відкритими партійними списками.* У цьому випадку виборець має право голосувати не тільки за партійний список у цілому, але й переставляти кандидатів у списку за своїм вибором.

Мажоритарна й пропорційна системи мають свої переваги й недоліки.

До переваг мажоритарної виборчої системи відноситься те, що в ній закладені можливості формування ефективно працюючого й стабільного уряду. Це досягається шляхом розподілу мандатів серед великих, добре організованих партій, які на основі більшості формують однопартійні уряди. Ця система також спонукає дрібні партії створювати блоки або коаліції ще до початку виборів. Практика показує, що створені на цій основі органи влади є стійкими і здатними проводити тверду державну політику.

У ряді країн з метою об'єднати позитивні сторони різних систем і зведення до мінімуму їхніх недоліків створюються виборчі системи *змішаного типу*, у яких тим або іншим способом поєднуються елементи мажоритарної й пропорційної систем. Практична реалізація змішаної виборчої системи у процесі голосування полягає в тому, що кожен виборець одержує два бюлетені. Відповідно в нього два голоси: одним він голосує за конкретного кандидата, що балотується по даному виборчому окрузі, іншим – за політичну партію, об'єднання.

Виборча система в Україні трансформувалася декілька разів і пройшла стадії розвитку від мажоритарних, пропорційних до змішаних. Відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів» вибори до Верховної Ради України відбуваються за змішаною виборчою системою, тобто 225 депутатів обираються в загальнодержавному багатомандатному окрузі за виборчими списками від політичних партій, а інші 225 – за мажоритарною системою в одномандатних округах. Законом встановлено 5 % – виборчий бар'єр. Вибори до Верховної Ради, що відбулися у 2012 р., та позачергові вибори народних депутатів у 2014 р. проходили за змішаною виборчою системою.

Законодавчі акти про вибори Президента України передбачають порядок висунення і реєстрації кандидатів у президенти України. Згідно з Конституцією України, чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента вибори проводяться протягом 90 днів з дня їх припинення.

Вибори Президента України проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості.

Для виборів депутатів місцевих рад в Україні також застосовується змішана виборча система, процедура якої визначена у Законі України «Про місцеві

вибори». Вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідно села, селища. Також за мажоритарною системою обираються голови міських, сільських та селищних рад. А вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій.

Вибори відбуваються на засадах законності, політичного плюралізму, гласності та відкритості, рівності прав усіх суб'єктів виборів, свободи передвиборчої агітації, однакових можливостей доступу до засобів масової інформації.